

Postmodernizm

Postmodernism

DOI: 10.5281/zenodo.8120611

Ecehan SOMUNCUOĞLU¹

Modernizm sonrası düşünce akımıdır. Modern insanlık durumunun ve modern dünyanın düşünsel temellerinin sorgulanmasında kullanılan terimdir. 1960'larda ilk olarak mimari alanda ortaya çıkan, modernist teorilerin kurduğu egemenliğin tartışılmasına dayanır. Rasyonalite ve teknolojinin geçmiş yüzyıl boyunca yarattığı iyimserliğe ve modernizme olan inanca karşı ilk kez kuşkuyla bakılması anlamında mimaride başlayan üslup tartışmaları, giderek sanatta ve sosyal bilimlerde yaygınlaşmıştır. Akademik alanda olduğu kadar politik alanda da güçlü bir akım olarak şekillenmiştir. Postmodernizmin ilk dikkat çeken özelliği açık olmamasıdır. Bulanıklık, ölçsüzlük, eğretileme, farklılık, kopya, temas, temsil, taklit, hipergerçeklik, simülakr, yapısöküm, içkinlik, akışkanlık, sınırsızlık gibi terimler postmodernizmle birlikte kullanılan terimler olarak gündeme gelmiştir. Postmodernizm, "tanımsızlığın tanımı" olarak ifade edilmiştir (Akay, 2002, s. 22). Fransa'da yapısalcı felsefe, sanat, kültür, edebiyat ve tarih tartışmaları postmodernizmin öncülü olmuştur. İlk tartışmalar İkinci Dünya Savaşı ertesinde, Batı Avrupa'da ilerleme düşüncesine yönelik eleştirel yaklaşımlardan beslenmiştir. Bu eleştiriler dar anlamıyla adına modernizm denilen, on altıncı yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da meydana gelen dönüşümün dünyanın geri kalanından tamamen farklı bir rotada şekillenmesine gönderme yapmaktadır. Geniş anlamıyla ise birbiriyle etkileşim halinde ve iç içe geçmiş politik, toplumsal, ekonomik, dini ve kültürel alanlarda yaşanan değişimlere işaret etmektedir. Modernizm etimolojik olarak "eskiye ait olmayan, yeni olan"ı karşılarken, postmodernizm modernizm sonrasına dikkat çekmektedir. Postmodernist yazında "post-" şeklinde de kullanımı olmuştur. Burada post ön ekinden sonra tire ile ayırarak kullanılan Post-Modernizm ifadesinde, tarihin farklı dönemleri arasındaki geçiş ve ara dönem kastedilmektedir. Ara dönem kesintili bir biçimde eskiye dönüşü de içinde barındırmaktadır. Postmodernizm şeklindeki birleşik kullanım ise kurumsal yapıları ve yaşam biçimlerini modernitenin bir devamı olarak görmenin makul karşılanmadığı yeni düşünme biçimlerine atıfta bulunur (Connor, 2015, s. 8-9). Yaşanılan zamanda yeni yaşam pratiklerini ve toplumsal ilişkileri düzenleme yollarından ziyade düşünceleri, inançları ve bilgiyi anlamının yeni yolları olarak nitelenen bir terimdir.

Modernizm, ulus-devlet ve kapitalizmle birlikte yeni düzenin zeminini oluşturmuş; iki büyük devrimle [Fransız-Sanayi Devrimi] yapısal bir nitelik kazanmıştır. Söz konusu köklü gelişmeler, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Avrupa dışındaki bütün toplumları da [Avrupa'nın hegemonyasında] etkisi altına

¹ Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ecehansomuncuoglu@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4048-1422.

almıştır/almaya zorlamıştır. Liberalizm ve sosyalizm, “modern” çağa özgü olan, birinin diğerinin alternatifi olduğu, modern çağdan beslenen düşünce sistemleri olarak modernizmin temel taşıyıcıları olarak şekillenmişlerdir. Modernizme eşlik eden/bütünleşen/eklemlenen bütün bu terimler Avrupa’dan kaynağını almış, Avrupa-merkeziliğin de kurucu temaları olmuştur. Avrupa’ya/Batı’ya özgü terimler olmakla birlikte bu evrede akla ve bilime atfedilen değer dolayısıyla evrensel bir nitelik kazanmıştır. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren modernizm tartışmalarında Avrupa-merkezci yaklaşımlar, Avrupa’nın modernleşmesi ve küresel bir güç haline gelmesiyle yaygınlaşmıştır (Amin, 2014, s. 88-89). Postmodernizm, en genel tanımıyla modernliğin bilişsel içeriğine ve aydınlanma çağının sonrasında Batı Avrupa’nın zihniyet dünyasının tek, biricik ve mutlak gerçek/doğru olduğu savına bir karşı çıkış olarak şekillenmiştir. 1960’larda modernizmin her şeyi kapsayan içeriği, rasyonel ve mutlakçı söylemi, kesinliği ve nesnel bilgiye duyduğu inancı eleştiren yaklaşımlar dile getirilmiştir. Postmodernizmin bir nevi öncüsü olarak, “beyaz adamın yükü” vurgusuyla sömürgecilik, bununla bağlantılı olarak aşağı ırk vurgusuyla ırkçılık karşıtlığının yükselişe geçtiği, Avrupa dışı toplumları marjinalize eden yaklaşımlara karşı sosyal bilimlerde ilk tepkiler doğmuştur. Avrupa, “ilerlerken”, “geri” kalmış toplumlara “medeniyet” götüren Avrupalı kimliği sorgulanmıştır (Kumar, 2004, s. 118). Bu dönem, Avrupa’nın merkezinde faşizmin güçlü bir şekilde ortaya çıktığı ve iki büyük dünya savaşıyla Avrupa’nın küresel gücünün sona erdiği, Amerika Birleşik Devletleri’nin yükselişe geçtiği dönemdir. 1960’lı yıllarda postmodernizmin heterojenliği içinde tartışılan şeylere henüz açık bir şekilde postmodernizm denilmemekle birlikte anti-modernist temalara değinilmeye başlanmıştır (Jameson, 1984, s. 55). Bununla birlikte eleştiri ve sorgulamalarda, modernizmden ayrı bir süreç olarak değil, süreklilik içindeki farklılık, karşıtlık veya alternatif vurgusu belirgindir. Modernizmin içinde, modernizmi yıkmadan, modernizmde kalarak farklılık ve alternatifler tartışılmıştır. Bir başka anlatımla bu dönemde düşünsel tartışmalarda postmodern temalar, refah devleti anlayışı ile ulus-devletin merkezde olduğu modern dünyanın açmazlarının kültürel ve ekonomik ilerlemelerle üstesinden gelineceğine yönelik iyimser yaklaşımlara eşlik etmiştir. Bu anlamda postmodern temalar, modernizmin bir devamı niteliğindedir. Nitekim postmodernizm, modernizmin ilerleyen bir zaman algısında “sonra”sını işaret etmek üzere kullanılmıştır. 1960’lı yıllarda sanatta, “modern sonrası” sanat anlayışı gündeme gelmiştir. Dolayısıyla 1970’lere kadar postmodern temalar modernizmin kalıpları içinde, modernizme yönelik tepkiler şeklinde tanımlanmıştır. Genel olarak yirminci yüzyılın başlarından itibaren farklı alanlarda ve bağımsız sorgulamalarda kullanılmıştır. Bu bağlamda Max Weber, James Joyce, Friedrich Nietzsche, J. Luis Borges, Franz Kafka, Theodor W. Adorno, Umberto Eco, Michel Foucault, Jacques Lacan, Gilles Deleuze gibi düşünür ve yazarlar kendilerini postmodern olarak tanımlamamışlar ve postmodernizm terimini kullanmamışlar, ancak geriye dönük tartışmalarda postmodernizmin müjdecisi ve kurucu isimleri olarak anılmışlardır (Zeka, 1994, s. 9). Alman filozof Rudolf Pannwitz, 1917 tarihinde Avrupa’nın bir kültür krizi içinde olduğunu tartışırken Nietzsche’nin nihilizm tartışmalarından esinlenerek ilk kez “postmodern” terimini kullandığı kabul edilmektedir. Tarihçi Arnold Toynbee, 1950’lerin sonunda, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren [rasyonellikten uzaklaşan dünya giderek irrasyonel bir duruma evrilmiştir

çıkarmı ile] dünyanın “postmodern” bir döneme girdiğini yazarak modernizme tepkisel bir duruş sergileyerek postmodernizmi gündeme taşımıştır. Sosyolog C. Wright Mills ise Toynbee ile aynı dönemde dünyanın artık sosyalizm ve liberalizmin savundukları ilerlemeci toplum anlayışının yerini “postmodern” topluma bıraktığını vurgulayarak ve meta-anlatıların eski gücünü kaybettiğini söyleyerek, toplumsal alanda ilk kez “postmodern” temalara vurgu yapması ile öne çıkmıştır (Akt. Lash, 2000, s. 159; Hassan, 1987, s. 85-86). İhab Haasan ise edebiyat alanında postmodernizmi bugünkü anlamıyla kullanan ilk ismin 1934 tarihinde Federico De Onis olduğunu yazmıştır (Hassan, 1987, s. 86). Ancak bu isimler, eserlerinde keskin bir postmodern bakış açısı yansıtmamışlardır. 1970’li yıllardan itibaren ise postmodernizm artık tarihsel olarak değişen bir içeriğe sahip olmaya başlamış, kapsamı genişlemiştir. 1970’li yıllarda, kapitalizmin sistematüğinde yaşanan değişimin etkisiyle sanayi sonrası toplumun ortaya çıkardığı kültürel çelişkiler ile tam anlamıyla postmodern bir dönem başlamıştır. Sanat, kültür, edebiyat ve genel olarak Batılı düşünce dünyasında postmodernizm yaygın bir şekilde dile getirilmiştir.

1979’da, postmodernizm Fransız düşünür Jean-François Lyotard’ın “Postmodern Durum” isimli kitabında felsefi bağlamda kapsamlı şekilde tartışılmış; eser, akademik dünyada büyük bir etki yaratmıştır. Lyotard, postmodernizm sorusunu açık ve güçlü bir şekilde tartışmaya açmıştır. Lyotard, modernizmin “büyük/meta anlatılar” olarak bilinen meşrulaştırıcı söylemlerine yönelik inancın sarsıldığını, merkezlerin yıkıldığını öne sürmüştür (Lyotard, 1994, s. 12). Özellikle “ilerleme” nosyonuna odaklanan Lyotard, yirminci yüzyılın son döneminde bilimsel, politik, teknolojik ve kültürel alanlarda büyük değişimlerin yaşandığını ve toplumsal ilerlemenin geçerliliğini yitirdiğini vurgulamıştır. Ona göre modernizmle özdeşleşen bütün tasarımlar krize girmiştir. Nesnel bilginin dayandığı kesinliklerin olmadığı, düz bir çizgide “ilerleyen” tarihin çoğulcu ve farklı bir nitelik taşıdığı ve dilin bir iktidar aracı olarak kullanıldığı yeni politik ve kültürel bir süreç başlamıştır (Lyotard, 1994, s. 36,105). Postmodernizmde, merkez/egemen olarak kodlanan ve ayrıcalıklı olduğu kabul edilen yapılar artık meşru ve evrensel iddialarıyla var olamamaktadırlar. Avrupa-merkezli, ataerkil merkezli, sömürge merkezli, akıl merkezli her şey kurgusal bir nitelik taşımaktadır. Eskiden gerçeğin ne olduğu değil hangisinin gerçek olduğu tartışılırken, postmodern akım gerçeğin olmadığını veya birden fazla gerçeğin olduğunu ileri sürmüştür. Daha önce gerçekliğin arandığı kültürel alanlarda, oyun ve kurgunun hakim olduğu bir dönem başlamıştır. Bu doğrultuda modernite ve onun kültürel örüntüsü modernizm ile amaçlanan noktaya varılamadığını; modern hayatın bireysel ve toplumsal uyumsuzluklarının modernist kuramdaki önermelerle çözülemeyeceğini, ancak “yapısöküme [dekonstrüksiyon]” uğratılırsa modernizmin bütün savlarının geçersiz olacağını, modernizmin kendisinin bile inşa edilen, üretilen bir şey olduğunu iddia etmektedir (Lyotard, 2014, s. 52; Munslow, 2000, s. 184). On dokuzuncu yüzyıl öncesinde din merkezli kurtuluş söylemine dayanan büyük/meta anlatıda insanların konumları ve iktidar ilişkileri, kaynağını dinden alan değerlere dayandırılmıştı. Söz konusu değerlerin aşınmasıyla birlikte birey, akıl ve bilimin merkeze alındığı modern dönemde inşa edilen yeni büyük anlatılarla iktidar ilişkileri kurulmuştur. Postmodernizme göre eskiyi yıkan modern dönem, bütünlükçü, ötekileştirici, imgeler yaratarak kesin bir ayrımla dünyayı tanımlamaya çalışıyordu. Modernizm, modernizm öncesi

dünyanın büyük ve keskin yapıları yerine farklı değer, ilke ve normlara dayalı yeni yapıları ve yaşam pratiklerini temsil etmektedir. Bir anlamda kurucu yapılar ve bunlara dayalı büyük anlatılarda devamlılık söz konusudur. Modernizmde dinin yerini alan ideolojilere bakıldığında, liberal, Marksist veya hümanist bir insan bu ideolojik bakış açılarının çizdiği sınırlarda insanın gücüne ve ilerlemesine mutlak bir inanç beslemişti. İdeolojiler, ortaya koydukları dünya düzeni açıklamalarıyla kendi bakış açılarını dayatarak iktidar kurmak veya otoritesini güvence altına almaya çalışmışlardır. Bu durum postmodernistlere göre ideolojilerin güçlerinin meşru olduğuna ilişkin bir yanılsama yaratmıştır. Dolayısıyla modernizmin ortaya koyduğu nesnellik ve kesinlikçi duruş, bir aldatmacayı ortaya koymaktadır.

Postmodernizm, kurucu nitelik taşıyan her şeye karşı bir tepkiselliği içinde barındırmaktadır. Modernizm nasıl ki “yeni” olan her şeyin kabul edildiği bir anlayışa dayanıyorsa, postmodernizmde eskinin öne çıkması, eskiye dair şeylerin kullanılması bir sorun yaratmamaktadır. Eskinin bağlamı dönüştürülerek ilgilenilen ve yeniden rağbet edilen bir şeye dönüştürülmesi gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Böyle bir bakış açısı bizzat postmodernizmin bir sorun olarak algılanmasını teşvik etmiştir. Şöyle ki, en başta postmodernizm denilen terim var mı, temel özellikleri nelerdir veya terimin işlevinin ne olduğu ve son kertede bir aldatmaca olup olmadığı tartışmaları başlamıştır. Terim popülerleştikçe postmodernizmi meşrulaştırmak üzere savunusu veya eleştirisi ağır basan tartışmalar ivme kazanmıştır. Farklı yaklaşımlar çerçevesinde postmodernizmi çok farklı açılardan açıklayan teoriler geliştirilmiştir. Düşünsel alanda postmodernizm üzerine geniş bir külliyat oluşurken dünyada 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren Soğuk Savaş koşulları, uluslararası alanda bir Batı-Doğu düşmanlığına evrilmiştir. Sömürge sonrası kurulan yeni devletlerin modernleşme deneyimleri ve denetimsiz küresel kapitalizmin gelişmesiyle postmodernist tartışmalar kesişmiştir. Modernist çerçevede ilerlemenin bütün toplumlar için geçerli olamayacağı kaygısını arttırmıştır. Petrol krizinin dünya ekonomisine etkileri, Vietnam Savaşı, Afganistan’ın işgali ve İran Devrimi gibi olaylar 1970’lere damgasını vurmuştur. Sanayi Devrimi ile üretime dayalı ekonomi modeli, enformasyon ve tüketim odaklı hale geldikçe modernitenin geride bıraktığı veya ötekileştirdiği pek çok öge yeniden canlanmaya başlamıştır. Kapitalizmin krizleri ortaya çıkınca da refah devletinden neoliberalizme, modernizmden postmodernizme doğru geçiş başlamıştır. Neoliberal kapitalizm, dünyanın ekonomik ve toplumsal ilişki yapılarını sarsan ve yeni bir ekonomik düzen tasarımını hayata geçirme süreci olarak gelişirken, postmodernizm bu sürece eşlik eden düşünsel bir çerçeve sunmuştur (Akay, 2010, s. 10). 1980’li yıllar ise, dünya ekonomisinde neoliberal dönüşümler eşliğinde, yeni bir kavram olarak küreselleşmenin övgüyle karşılandığı bir geçiş dönemi olmuştur. Küreselleşme, postmodern düşünsel hareketliliği politik alana yansıtan bir terim olarak önem taşımaktadır. Bir başka anlatımla, küreselleşme ve postmodernizmin bir araya geldiği tarihsel bir rastlantı söz konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD hegemonyası öncülüğünde ABD ve Batı Avrupa’da ekonomik ve teknolojik dönüşümlerin artıcısı olarak bir yönüyle belirsiz ve karmaşık bir geçiş süreci olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Küreselleşme ve postmodernizm, sadece ekonomide değil toplumsal ve kültürel alışkanlıklarda değişimi zorlayan çok katmanlı bir olgu olarak gelişmiştir. 1980’lerden itibaren modernizmin yirminci

yüzyıldaki başat kuramlarının popülarlığını yitirdiği, buna yönelik inancın değişmeye ve sarsılmaya başladığı üzerinde durulmuştur.

1989'da Soğuk Savaş'ın sona ermesini simgeleyen Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması postmodernizm ve küreselleşme tartışmaları açısından bir kırılma anı yaratmıştır. Soğuk Savaş, tarihsel olarak kapitalist ülkeler ile sosyalist ülkeler arasında modernizmden beslenen keskin ayrımların, düşüncelerin ve kuralların rekabetine dayanmaktaydı. Bu dönemde Batı ve Doğu arasındaki kamplaşmanın ideolojik boyutu geri plana düşmüş ve iki kutuplu dünya düzeninin çöküşünü haber verircesine sönümlenmiştir (Halliday, 1985, s. 31). Yirminci yüzyılda Batı bloğunun alternatifi olan Doğu bloğunun toplumsal pratiklerinin üretildiği merkezlerden birinin yıkılması, modernizmin ideolojik, siyasal ve ekonomik zemininin de sonunu işaret etmiştir. Bizzat modernizmin kendisi ve kendi içinde yarattığı alternatifinin ideolojik dayanağının çökmesi ve "yeni dünya düzeni" tartışmaları, postmodernizm tartışmalarının tam merkezinde yer almıştır. Bu dönüşüm radikal bir dönüşümdür. Modernizmin geride bıraktığı değer, gelenek, din ve/veya eskiyi içine alan, onları yeniden canlandıran bir söylem alanına dönüşmüştür. Ekonomiden sağlığa, eğitimden güvenliğe, kimlikten siyasete ve sanata hayatın her alanında bir dönüşüm söz konusudur. Sivil toplum ve kimlik, devlet ve egemenlik söylemlerinin yerini almıştır. Devletçilik, kalkınmacılık gibi olgular yerini küçülen devlete, özelleştirmelere ve çok uluslu şirketlere bırakmıştır. Artık küreselleşme ile modernizmin kurucu yapılarından biri olan ulus-devlet de dönüşmeye başlamıştır. Aslına bakılırsa modernizm de değişimi merkeze alan dinamik bir sistemdir. İlerleme düşüncesinden kaynaklanan, bir şeyi oluşturan öğelerin değişken durumlarının da hesaba katılması gerektiği, modern düşüncenin en güçlü olduğu ancak aynı zamanda en güvensiz tarafını oluşturmaktadır. Sürekli değişim olgusu, postmodernizmin temel özelliği olmuştur. Artık eski dönemlerden daha hızlı bir değişim vardır. Bu anlamda, postmodernizm modernizmin devamı olmaktadır. Bazı düşünürler bu durumun radikal bir kopuş mu yoksa modernizmin içinde olan bir zihin durumunu mu belirttiği konusunun muğlak bir nitelik taşıdığını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda postmodernizmi modernlikten keskin bir kopuş olarak görmediği için terimin yanlış kullanıldığına inanan, modernizmi tamamlanmamış bir proje olarak (Habermas, 1994, s. 41-44) veya geç modernizm olarak (Giddens, 1991, s. 192) devam ettiğini savunanlar öne çıkmıştır. Modernliğin temelinde insanlık tarihinin kırılma noktası olan teknoloji yer almıştır. Kas gücü yerini artık makinalaşmaya bırakmıştır. Postmodernizmde bilgisayarlaşma merkezde yer almaktadır ki 1970'lerden itibaren bilgisayar, sanat dahil olmak üzere her alanda kullanılmaya başlamıştır (Akay, 2010, s. 24). Doğrunun/gerçekliğin sübjektif olduğu, genel geçer kuralların olmayacağı postmodernizmin temelidir. Modernizmin evrensellik vurgusunun yerine postmodernizmin yerellik vurgusu öne çıkmıştır. Dünyada tek bir doğrunun veya evrensel bir ilkenin olmayacağı tasarımı altında postmodernizmin kendisinin de evrensellik iddiasında olmadığı ifade edilmiştir. Akademik tartışmalarda, evrensel bir sosyal bilimin olmadığı düşüncesi çerçevesinde, her bilginin kendi kültürel ve tarihsel doğası içinde var olduğu öne sürülmüştür. İnsan kendisinin dışındaki dünyayı ancak dil aracılığı ile bilebilir. Ne kadar düşünce veya ideoloji varsa dünyada o kadar gerçeklik olacaktır, yaklaşımı kültürel göreceliliğin hakim olduğu bir dünya tasarımı sunmuştur. Modernitenin/modernizmin kendini inşa ettiği dikotomilere [Batı-

Doğu, geleneksel-modern, eski-yeni, din-dindışı, siyah-beyaz, kadın-erkek gibi karşı çıkan postmodernist söylem, modern dünyada öznenin ötekisi olarak tanımlanan nesne ayrımının olmadığını söylemiştir. Bunun yanı sıra paradoksal bir şekilde postmodernizm, modernizmi çıkış yeri olarak Batı'yı simgelediği, Batılı anlamına geldiği için ideoloji yüklü bir tanımlama olarak eleştirmiştir, ancak postmodernizmin kendisi de Batılı bir yaklaşımdır. Postmodernizme yönelik bir diğer eleştiri, modern sonrasını karşılayan bir yaklaşım olarak yalnızca geçmişi yani modern olanı eleştirmenin ötesinde geçmemiş veya geçememiştir. Postmodernizm, modernizmin dünyayı ikili bir yapıda gören temel söylemlerine itiraz etmiştir. Ben-öteki, doğu-batı, Avrupa-Avrupa dışı gibi zıtlıklar aslında diğerini tanımlarken öznenin ne olmadığına işaret etmekte, kendi kimliğini meşrulaştırmakta, ikisi arasına sınır koymaktadır (Hardt ve Negri, 2008, s. 158-159). Postmodernizm bu ikiliğe itiraz ederken farklılık, görecelilik ve melezliği öne çıkarmakta, sınırlılığa karşı koymaktadır. Kaosu kabul eden, düzenliliği reddeden bakış açısıyla eleştirdikleri veya itiraz ettikleri sınırların ve kalıpların yerine bir şey koymayla ilgilenmemişlerdir. Bu bağlamda 1990'lardan itibaren özellikle bastırılmış veya ana akımın dışında kalmış etnisite, dil, din, kadın gibi kesimler postmodernizmi desteklemişlerdir. Buradaki açmaz, farklılık ve çokkültürlülük söyleminin ortaya çıkaracağı risklere karşı postmodernizmin doğası gereği bir cevabının olmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Modernizm, Meta-anlatı, Küreselleşme.

Kaynakça

- Akay, A. (2002). Postmodern Görüntü. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Akay, A. (2010). Postmodernizmin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.
- Amin, S. (2014). Avrupamerkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi. (M. Sert, Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Connor, S. (2015). Postmodernist Kültür Çağdaş Olanın Kuramlarına Giriş. (D. Şahiner, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (1991). Modernite ve Bireysel-Kimlik Genç Modern Çağda Benlik ve Toplum. (Ü. Tatlıcan, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Gramsci, A. (2011). Hapishane Defterleri. Cilt 1, (E. Ekici, Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Habermas, J. (1994). "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", Der. Necmi Zeka, F. Jameson, J. F. Lyotard, J. Habermas, Postmodernizm (31-44), (G. Naliş, D.Sabuncuoğlu, D. Erksan, Çev.), İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Halliday, F. (1985). Yeni Soğuk Savaş Sovyet-ABD İlişkileri. (İ. Özünlü, Çev.), İstanbul: Belge Yayınları.
- Hardt M. ve Negri A. (2008). İmparatorluk. (A. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hassan, I. (1987). The Postmodern Turn. Columbus: Ohio State University Press.
- Jameson, F. (1984). "The Politics of Theory: Ideological Positions in the Postmodernism Debate", New German Critique, No.33, Autumn, Modernity and Postmodernity, 53-65.

- Kumar, K. (2004). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları. (M. Küçük, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Lash, S. (2000). “Modernite mi Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi”, Ed. Mehmet Küçük, Modernite versus Postmodernite. (M. Küçük, Çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Lyotard, J.F. (1994). Postmodern Durum Bilgi Üzerine bir Rapor. (A. Çiğdem, Çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Lyotard, J. F. ve Thebaud, J.L. (2014). Hakkıyla. (E. Sarıkartal, Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Munslow, A. (2000). Tarihin Yapısökümü. (A. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zeka, N. (1994). “Yolları Çatallanan Bahçe, Aynalı Gökdelenler, Dil Oyunları ve Robespierre”, Der. Necmi Zeka, F. Jameson, J. F. Lyotard, J. Habermas, Postmodernizm (7-30). (G. Naliş, D. Sabuncuoğlu, D. Erksan, Çev.), İstanbul: Kıyı Yayınları